

Renske Jonkman – *Zo gaan we niet met elkaar om*

Voor alle vrouwen met een psychotische broer!

“Dwars door het glazen windscherm, beplakt met verweerde stickers van vogels met uitslaande vleugels, kijkt hij naar de naderende regenwolken boven het meer. Hij heeft dezelfde donkere wolken in zijn ogen, die niet horen bij een zomerdag. De laatste tijd komen die wolken steeds vaker zijn ogen binnendrijven, en ik begrijp niet waar ze vandaan komen, of waar ze naartoe gaan. Het zijn wolken die ik niet ken.” Het zijn de woorden van Hazel Friedland over haar broer Jaris in ‘*Zo gaan we niet met elkaar om*’, de debuutroman van Renske Jonkman. Een verhaal over de manier waarop een een zus omgaat met de schizofrenie van haar broer.

We maken kennis met Hazel in 1994, als ze nog op de basisschool zit. Ze woont met haar familie in Heerhugowaard, midden in de polder. Hazel is de jongste van drie kinderen: haar oudste zus Mensje is lichamelijk gehandicapt en aan bed en rolstoel gekluisterd; broer Jaris is haar grote voorbeeld en leermeester. Jaris en Hazel zijn zielsverwanten en hebben zelfs een eigen geheimtaal. Ze vieren altijd hun verjaardagen samen en Jaris leert Hazel van alles over het heelal, wetenschap en het communisme. De liefde tussen beiden is enorm.

Maar al in het eerste hoofdstuk voel je dat er barstjes ontstaan in hun band. Jaris heeft geen zin om zijn verjaardag te vieren en is onaardig tegen Hazel. Hij is al beland in een negatieve gedachtespiraal waar Hazel, klein als ze nog is, niets van begrijpt.

Dan verspringt het verhaal in tijd en zijn we als lezer getuige van Hazels hedendaagse leven als filosofiestudente. Ze woont op kamers in een tochtig en rommelig kraakpand in Amsterdam, midden tussen de prostituties op De Wallen. Samen met haar vreemde en eigenzinnige huisgenoten Das en Keizer, heeft ze zich daar op het leven gestort: uitgaan, drank, drugs en seks, met iedereen behalve met haar vriend Mart. Die vindt ze eigenlijk maar saai en ze snapt niet dat ze ooit wat met hem is begonnen. Al snel wordt, bijna tussen de regels door, de lezer duidelijk dat Jaris is verdwenen. Het is het begin van een sluimerend onheil, een zwarte wolk die voortdurend boven Hazel en haar leven lijkt te hangen, en die de lezer tot het eind van het boek in zijn greep houdt. Zo lijkt een man in een zwart pak Hazel overal te volgen. Ook haar vluchtgedrag, haar neiging tot (zelf-)destructie en haar steeds slechtere omgang met haar ouders, die zich ernstige zorgen maken over hun dochter en haar gedrag, wijzen erop dat Jaris' verdwijning voor Hazel allerminst een gesloten boek is.

Door de structuur van het boek wordt de lezer op een buitengewoon sluwe wijze het verhaal ingesleurd. De hoofdstukken verspringen van heden naar verleden, zodat je als lezer steeds meer zicht krijgt op wat er nu werkelijk is gebeurd met Jaris. Tegelijkertijd zie je het effect van die gebeurtenissen op de Hazel van nu.

Langzaam wordt Jaris warriger en gaat hij zich vreemder gedragen. Hij gaat in Groningen op kamers om er te gaan studeren, maar keert niet lang daarna onverhoeds terug naar zijn ouderlijk huis. Hij trekt zich steeds meer terug in zijn kamer, kleedt zich anders, leest en denkt veel na en begint ook de bijbel te bestuderen. Met Hazel klikt het niet meer, omdat zij in Jaris' ogen de verkeerde dingen doet. Jaris begint stemmen te horen die hem door de radio boodschappen doorgeven en brengt dagen schreeuwend in zijn kamer door. Uiteindelijk wordt hij zo onhandelbaar en gevaarlijk dat de politie hem ophaalt voor een gedwongen opname.

In de periode dat dit ziekteproces zich voltrekt is Hazel een echte puber geworden. Ze hangt rond met altovriendin Jelka en punkervriend Viktor. Ook is ze hevig verliefd op Job, een jongen van school, naar wie ze al hunkert sinds hij een honkbal in haar oog sloeg. Ze begint het leven te ontdekken en uitgerekend dan loopt het mis met Jaris. Hun hechte band valt langzaam uit elkaar en van wederzijds begrip is geen sprake meer. Toch voel je als lezer in alles de voortdurende pijn van Hazel hierover en haar verlangen naar de tijd dat Jaris en zij nog eensgezind waren. Maar het lukt haar niet meer en ze kan en wil ook niet meer dichtbij Jaris staan.

Mede door het heldere en prettige taalgebruik en de afwisseling van heden en verleden, werd ik direct meegesleept door het verhaal. Wie bekend is met schizofrenie zal zeker bepaalde situaties herkennen in het boek. Hoe je als gezin of geliefden langzaam door krijgt dat er 'iets niet klopt' en tot het uiterste wilt gaan om je familielid te helpen. Dat de ziekte mensonterend kan zijn en mensen tot vreemd en onmenselijk gedrag aanzet. Zoals Jaris die 's nachts in de tuin van zijn ouders staat te blaffen als een hond; een hartverscheurend tafereel. Dan moet je je als familie gewonnen geven omdat de strijd te zwaar is en het resultaat uitblijft, of omdat het simpelweg te gevaarlijk wordt. Enkele scènes in het boek vond ik zo confronterend en verdrietig dat ik mijn tranen de vrije loop moest laten.

Voor mij persoonlijk was de herkenning groot omdat ik in ongeveer dezelfde situatie verkeer. Net als Hazel ben ik de jongste van drie kinderen en net als zij heb ik een heel hechte band met mijn hoogbegaafde, maar aan schizofrenie lijdende oudere broer (die ook het middelste kind is). En net als Hazel zat ik middenin mijn puberteit toen de ziekte zich bij mijn studerende broer openbaarde. Vandaar ook dat het boek heftige emotionele reacties bij mij ontlokte van herkenning en verdriet.

De scène waarin Jaris boodschappen door de radio denkt te krijgen, maar vooral die waarin Hazel haar broer bezoekt in de gesloten afdeling van het psychiatrisch ziekenhuis raakten mij zeer. Haar confrontatie met de medepatiënten van Jaris en vooral met zijn veranderd karakter, zijn gelatenheid en hun onderlinge bevreemding zijn zeer herkenbaar. Ik had ook zo'n hechte band met mijn broer, en zat altijd zo op één lijn met hem. Ik kon net als Hazel niet begrijpen dat dat ineens (tijdelijk) verdwenen was. Hazel trekt zich terug en neemt afstand en dat is precies wat ik deed: het doet te veel pijn en het is te moeilijk om te begrijpen. En met de beste wil van de wereld kan je er als zus of familie helemaal niets aan veranderen. Ik voelde me machteloos, radeloos en bleef ondertussen moe en verslagen hopen op betere tijden. Gelukkig is de afloop van mijn persoonlijke verhaal heel wat positiever: met mijn broer gaat het uitstekend en zelf ben ik ook niet in de goot beland.

Behalve verdrietig en confronterend is het boek ook heel aangenaam en spannend. Aangenaam omdat het leest als een trein en Jonkman zeer sprankelend en beeldend schrijft; spannend omdat de opbouw toe werkt naar de ontknoping van iets dat het hele boek in de lucht hangt. Daardoor gaat er ook bijna een soort thrillerwerking uit van het verhaal. Een minpuntje is wellicht de keuze voor de bijfiguren Das en Keizer. Als een soort clowns lopen zij door het leven van de studente Hazel, maar voor mij worden ze niet meer dan schertsfiguren. Misschien is dat hun functie wel, maar mij is niet helemaal duidelijk wat hun rol nu precies is in Hazels leven. Sowieso is de verhaallijn uit het verleden sterker dan die uit het heden, maar daarin valt dan ook veel te vertellen en uit de doeken te doen. 'Zo gaan we niet met elkaar om' is een prachtig boek dat precies vertelt wat het is om naast iemand met schizofrenie te leven, maar dat niet verschrikkelijk zwaarmoedig of hoogdravend doet. Voor alle vrouwen met een psychotische broer een must en voor alle andere mensen ook.

Merel van den Meerendonk

'Zo gaan we niet met elkaar om' - Renske Jonkman,
uitgeverij Nijgh & Van Ditmar, ISBN 978 90 388 9440 9. Prijs € 17,50